

finestra

Craig Calhoun

“La persistència de la nació.
El fet nacional a l'era de la globalització”

Lliçó Inaugural Irla 2024-2025
Barcelona, 22 de gener de 2025

Fotografia: Gerard Magrinyà

En un món on la globalització sembla diluir fronteres i identitats, persisteixen encara les nacions? Aquesta és la pregunta que va centrar la Lliçó Irla del curs 2024-2025, a càrrec del prestigiós sociòleg nord-americà Craig Calhoun, catedràtic a l'Arizona State University. Amb una mirada lúcida i provocadora, Calhoun va convidar a repensar la nació no com una relíquia del passat, sinó com una construcció social viva, complexa i plena de paradoxes. Davant els perills d'un nacionalisme excloent i agressiu, defensa una proposta oberta i inclusiva, capaç de redefinir el «nosaltres» en clau de solidaritat i responsabilitat global. En temps convulsos, la nació pot esdevenir, més que mai, un espai de cohesió i sentit compartit.

Bona tarda, és un plaer ser aquí. Ja ho era fins i tot abans d'aquesta presentació tan bonica que m'ha fet l'Eunice Romero. Tot professor aspira que algun dia un dels seus estudiants pensin coses tan boniques sobre un mateix. Estic honrat de ser aquí per invitació de la Fundació Irla. És una oportunitat fabulosa de parlar amb vosaltres, però també genial relacionar-me amb aquesta Fundació i el patrimoni que representa per a Catalunya. També estic molt content d'estar al Hub Social creat per la Fundació Bofill. Crec que aquesta mena d'institucions són molt importants, i no són pas alienes a la meva matèria. Així que diré quelcom sobre aquesta abans de la presentació, que és que, de vegades, quan la gent parla de la nació i nacionalisme, diuen que és un tema polític i només un tema polític. Es tracta, diuen, d'independència o d'autonomia, o de respecte, però obliden que també és qüestió de la construcció d'una societat, que la nació és un poble en què existeixen relacions entre els seus membres, i que té un passat i un futur i maneres d'organitzar la vida conjuntament. Per tant, l'eix social és inherent a una idea que, de certa manera i per a mi, Barcelona i Catalunya

sempre han representat molt bé: la idea que persones diferents, d'orígens i ocupacions i polítiques i rols a la vida diferents poden concórrer i interactuar per fer un món social i una nació i anar-la canviant. Per tant, la nació no és només una cosa que heretem dels avis. També és una cosa que ens comprometem activament a crear. I d'això n'he gaudit.

Ara us explicaré una petita història més, abans de començar, que és la meva introducció a Barcelona i, en part, al nacionalisme, així com a la nacionalitat. Quan era un estudiant a la Universitat d'Oxford, a Anglaterra, i hi tenia diversos amics, amics catalans i espanyols. I en aquest context vaig aprendre que alguns pensaven que era genial quan els hi deies «espanyol», i d'altres pensaven tot el contrari. Però, fos com fos, tothom estava emocionat després de la mort de Franco. I després de la seva mort, tots aquests estudiants, els espanyols i els catalans, van tornar, van venir cap aquí, i jo vaig venir-hi també amb els meus amics. I així, el primer cop que vaig visitar Barcelona va ser poc després de la mort de Franco. Vaig estar present a la primera actuació de l'Orfeó Català

Hi ha trajectòries vitals en què les persones remodelen qui són en relació amb la identitat nacional

on va poder cantar l'himne nacional després de la mort del dictador, i a altres actes semblants. Va ser molt emocionant. De fet, vaig estar al famós partit de futbol entre el Barça i el Madrid, el primer sense Franco, que va ser una experiència increïblement emotiva. I no només un èxit de partit, una victòria, u a zero, sinó per les moltes abraçades i per l'entusiasme. No podia entendre el català, però sí entenia les abraçades. I així que tot plegat va ser quelcom molt commovedor.

L'amic que em va convidar i va ser el meu amfitrió es deia Joan. No us diré el seu cognom, ni els seus altres noms, per la resta d'aquesta història, que va així. Doncs en Joan era genial, economista, un estudiant fantàstic a Oxford. Era un bon amic aquí, però en vaig perdre el contacte durant dos o tres anys de forma intermitent. La següent vegada que vaig tornar a Barcelona, deu anys després, es deia Juan. Com es va convertir en Joan en Juan? Vaig preguntar-li per què, si abans era Joan, perquè era Juan ara? Em va dir que li van donar una feina al banc, i després el van fer vicepresident, i aleshores va passar a ser en Juan.

És una lliçó de nacionalisme, no només de Joan o de Juan, ni sobre les particularitats de Catalunya. És una lliçó sobre les diferents dimensions de la pertinença i la identitat, i la representació i la comprensió d'un mateix. També havia estat activista al PSUC. Així que de pertànyer al partit comunista, amb el banc, a passar primer al PSOE, i després va anar una mica més enllà, i més recentment va ser a Ciudadanos. Per tant, hi ha trajectòries vitals en què les persones remodelen qui són en relació amb la identitat nacional. Altres amics es van mantenir, o es van moure en l'altra direcció. A mesura que les possibilitats d'autonomia i d'independència es van anar fent més clares, es van tornar més entusiàsticament nacionals catalans en la seva consciència pròpia. Així que el context importa. La història importa. Aquests canvis importen. El resultat, i amb això començo l'exposició pròpiament, és que cap idea clara i senzilla no pot ser propietària del nacionalisme ni de què significa ser d'una nació. No hi ha cap frase, cap definició curta al diccionari que faci justícia a aquesta mena de qüestió, que canvia de diverses maneres.

Tot i que el nacionalisme és un tema extremadament complicat, és millor començar pel principi. No des del principi de tot el nacionalisme en la història. No faré una dissertació extensa de l'època de l'Imperi romà, ni res que s'assembli, sinó de l'inici de l'exposició, en què vull subratllar ambdues paraules: persistència i globalització. Quan em van preguntar ben aviat pel títol, vam coincidir en la persistència del nacionalisme en una era de globalització. Crec, però, que avui estareu d'acord que és una qüestió de ressorgiment, i no només de persistència, que tots dos conceptes són parts reals de la història del nacionalisme que ens envolta. Al 2024 es van celebrar més de 60 eleccions democràtiques a escala estatal. I la gran majoria dels governs titulars van ser derrotats, i gairebé totes [les eleccions] tractaven en part significativa de la nació, de qüestions de nacionalisme, de la identitat col·lectiva, de la preocupació de ser dominats per un altre país, la preocupació de ser dominats pel sistema financer capitalista global liderat pels EUA, de la inquietud pel socavament de les tradicions per les quals es preocupava la gent en aquells països diversos.

No només ens importen les coses que ens preocupen: com a membres d'una nació esperem poder construir un futur millor

Per tant, la nació es troba ben bé a la primera línia del nostre discerniment de la realitat actual. En realitat no podem contemplar-ho, només, com una cosa que ha persistit. És una cosa que és particularment important ara, avui. Però, per què? Part de la raó és que la gent té por. Hi ha diverses coses que els preocupen de les seves vides i del món. I la nació forma part del que esperen que els protegeixi, que els donarà seguretat, que els donarà identitat en aquest context. En part també és perquè tenim esperança. Volem un món millor. No només ens importen les coses que ens preocupen: com a membres d'una nació esperem poder construir un futur millor. Per tant, és un error descuidar les preocupacions, i és un error descuidar l'esperança. Cal sentir-les totes dues juntes d'alguna manera, i crec que la literatura acadèmica oficial sovint ha pres partit en aquestes qüestions. Tenim moltes coses per les quals tenir por. No les repetiré totes, però tenim por de la guerra, de l'imperialisme, de la migració, de la pèrdua cultural...

D'entre nosaltres, n'hi ha que tenim més por d'una cosa o una altra. Per a algunes persones és por de perdre

la llengua en què es van criar, la que llegeixen i en la que van escriure els seus autors preferits, i que és bàsica per a la seva identitat. En altres entorns, la llengua no és la qüestió més important del nacionalisme, però sí que hi ha, així mateix, una gran preocupació per la immigració o per la guerra. Hi ha moltes dimensions diferents per les quals preocupar-se... Però insisteixo de nou en la cara de l'esperança. N'hi ha a cadascuna d'aquestes pors, com la guerra, que fa que la gent tingui esperança de pau; en totes les històries hi ha una altra cara, també la manera en què la nació en forma part.

Ara bé, la nació no és l'única manera en què experimentem el fet de formar part d'una comunitat. Tanmateix, és una manera molt important en què aprenem a dir «nosaltres» a una escala relativament gran. Podem dir «nosaltres» de la nostra família, «nosaltres» d'un barri, «nosaltres» d'una comunitat. Però, en el nostre món ampli i complex, la nació importa enormement quan intentem dir «nosaltres» d'una manera que connecti amb els afers a gran escala que afecten les nostres vides. Ara bé, entre tot això, és clar, hi ha nacions

grans i petites. No totes són iguals, i la història de la nació i el nacionalisme serà diferent per a una nació relativament petita, com San Marino, en comparació amb una nació gran com Catalunya... o la Xina. Serà una història una mica diferent.

I aquesta és una de les coses que hem de recordar, perquè hi ha molts elements que ens intenten convèncer que les nacions són totes equivalents, que totes són iguals: un escó a l'ONU, per exemple, o, en algun sentit, la sobirania oficial. Però sempre és més complicat que això. Bé, potser haureu vist una foto d'aquest senyor [a la presentació es mostra una foto de Donald Trump]. Darrerament ha aparegut molt a les notícies. És una figura rellevant d'on soc jo, i per arreu del món, i serveix per pensar en el nacionalisme. Trump no és l'únic nacionalista que és un populista de dretes, però sí que n'és un de destacat. I podem debatre totes aquestes paraules: què vol dir ser de dretes? Què vol dir "populista"? Què vol dir "nacionalista"? No sé si debatre les paraules sigui el més crucial, segurament s'entén la idea, d'una manera força general. Però en aquest moment en què acabem

Quan dius la paraula «nacionalisme », molta gent pensa que estàs parlant de militarisme o de populisme de dretes, fins i tot de feixisme

d'inaugurar el seu segon mandat, Trump ja ha declarat una varietat de polítiques, ja en els seus primers dies, moltes de les quals són sobre qüestions relacionades amb la identitat nacional, les fronteres nacionals, la força nacional, la solidaritat nacional... I no estic aquí per avalar o condemnar específicament Trump, o prendre cap altra posició o una posició partidista, sinó per suggerir que hem de veure la posició adoptada, veure els posicionaments, els seus o els d'altres, aquí i en altres llocs, d'una manera analítica que ens ajudi a preguntar-nos què és el que és específic en ells, incloent-hi el significat de dir que aquest populista de dretes també és nacionalista. Què hi afegeix el nacionalisme i la qüestió nacional?

Podeu dir coses així com la qüestió de la immigració. Sí, això hi té una relació molt elemental, però no només això. O la qüestió de la militarització, amb el missatge de que «hem de ser forts i hauríem de ser capaços de mantenir-nos forts al món». L'elecció de com tractem aquests temes, des la migració o l'auge de la Xina o d'altres qüestions, és determinant. Les hem de tractar mirant

de ser realment forts, o les tractem mirant de construir un ordre mundial diferent a través d'organitzacions internacionals, que promourien una major pau, igualtat i seguretat? Hi ha diferents maneres de fer-ho. I això introdueix una de les coses més difícils que sempre m'he trobat al parlar de nacionalisme. Quan dius la paraula «nacionalisme», molta gent pensa que estàs parlant de militarisme o de populisme de dretes, fins i tot de feixisme. No pensen que podries estar parlant de com et converteixes en la mena de nació que passa a formar part de la UE, o de l'ONU, o una part constructiva de la societat global en general o millorant la teva nació per a que respecti els drets humans. Per tant, quan parles de nacionalisme, hi ha una tendència que la gent senti l'aspecte negatiu, l'aspecte preocupant, i es perdi l'aspecte positiu o important, la paraula «nacional»... és a dir que s'escolta i es potencia la resposta a l'ansietat del terme i no a l'esperança.

I alguns líders nacionals, incloent-hi Trump, juguen molt a intentar assegurar-se que la gent tingui encara més por de la que ja tenia. Guanyen les eleccions no pas tranquil·litant

la gent, no pas dient que bastirà la solidaritat social, sinó dient, «sí, realment hauríeu de preocupar-vos per aquests xinesos, però em faré forts per poder abordar-los. Sí, realment hauríeu de preocupar-vos per aquests migrants, però enviaré l'exèrcit a la frontera i construiré un mur». Hi ha diferents maneres de plantejar-se cadascun d'aquests reptes, i una de les coses més importants que cal adonar-se pel que fa a Donald Trump és que pot ser únic, però no està sol. Hi ha moltes versions del nacionalisme populista de dretes arreu del món. Una de les il·lusions que ens fem és que cadascuna d'elles no és més que una història d'aquell país. Sí, Trump és específicament estatunidenc. Hi ha moltes coses que són específicament americanes d'ell, tot i que és descendent d'alemanys i escocesos. Una història molt americana, oi? Però hi ha molts líders populistes de dretes que són específicament israelians o específicament alemanys o específicament hongaresos. I malgrat que siguin de nacions diferents, també hi ha quelcom que crec que és fàcil de veure que tenen en comú aquests diferents líders nacionalistes po-

pulistes de dretes. Comparteixen alguna cosa en comú. Entenem que són un grup. Però un tema que hem de reconèixer i analitzar, he de dir, és que els malinterpretem si no mirem la resta, si no entenem que això forma part de la història de la globalització. La globalització no és la història no nacional a la qual respon la gent nacionalista. La globalització inclou la producció de nacionalismes de diferents menes, incloent-hi el populisme de dretes, a tot el món, i la generació dels problemes que en dona lloc. Així que tots ja estem ficats en tot plegat i connectats els uns als altres.

Ara, el segon punt clau, a més de veure aquestes connexions, és reconèixer que aquesta no és tota la qüestió del nacionalisme: que el nacionalisme no és propietat del populisme de dretes, ni de cap altra mena, i que la gent pot estar molt compromesa amb les seves nacions i presentar diferents respostes polítiques, socials i culturals a aquest compromís. Es poden fer coses diferents, es pot tenir ideologies diferents i, de fet, la democràcia, tal com l'hem bastida a una escala relativament gran, depèn molt precisament del nacionalisme.

Quantes vegades no s'ha intentat fer una pregunta, com si fos dicotòmica: ets nacionalista? Defenses la democràcia? Com si fossin excloents. De fet, depenen l'un de l'altre. Si poguéssiu dir un «nosaltres» a gran escala d'una altra manera, podríeu dir «nosaltres» el poble [We the people],¹ i podríeu esbrinar qui vota i com hi estem units i tenim democràcia. Però, de fet, les nostres formes locals de tenir democràcia, «nosaltres» la família, «nosaltres» el barri, «nosaltres» la gent, estan relacionades a una escala més gran. És un nosaltres que neix de sota i que culmina amb el «nosaltres el poble».

A partir d'aquest «nosaltres» hi ha qui pot tenir la impressió que aquí, a Barcelona, tothom es coneix. Estic bastant segur que no és cert. Si de cas, és més cert per a les elits que per a les no elits. Però fins i tot en aquest cas, hi ha diferents espais, hi ha diferents grups, hi ha diferents ocupacions. Moltes persones són estranyes entre elles. Però construïm democràcies on podem compartir el

compromís amb un país i una forma de vida amb persones que no són els nostres amics i familiars íntims. Si haguéssim de dependre de ser amics personals i familiars propers per poder tenir una democràcia, llavors no podríem tenir-ne una de més de 100 persones. Per tant, necessitem maneres de relacionar-nos amb persones que no són, en aquest sentit, els nostres amics íntims. Són desconeguts, però ens són familiars. Aquí és on hi ha el lligam de la llengua, o els valors o diverses formes de vida específiques. I podríem entrar en quines són les formes de vida característiques. Com coneixeríeu un compatriota català? Suposaria que si us trobéssiu a un desconegut, però us el trobéssiu a l'aeroport de París, potser tindríeu l'oportunitat de fer-hi connexió mitjançant la vostra nacionalitat, potser perquè li acabeu de sentir parlar la llengua. Però aquesta no és l'única manera. N'hi ha d'altres.

El que vull destacar és que s'ha de comprendre que, si no hi ha cap manera d'entendre què vol dir estar-hi plegats, a una escala més gran com a comunitat, no es pot tenir democràcia. Sense comunitat no hi ha democràcia. Sense nació no hi ha

¹ Nota de l'edició: L'autor juga amb el «nosaltres» i el «We the people», de la Constitució estatunidenca i que és una referencia per establir el concepte nació com a poder del poble.

Catalunya no existeix només per no ser Espanya, oi? No es defineix simplement per un negatiu

democràcia. Costa molt tenir programes de benestar social que redueixin les desigualtats que depenguin de la fiscalitat, perquè el compromís amb el bé comú és el que fa que la gent estigui disposada a pagar els seus impostos per donar-hi suport. A la comunitat. A benestar social o com si ho concretes per a millors carreteres o un millor sistema de salut, o en la manera més honorable d'abordar les qüestions de drets humans. Aquestes coses depenen d'aquest compromís. Per tant, aquest compromís amb la nació és important.

Ara no parlaré del nacionalisme català, perquè cadascú de vosaltres en sap més que no pas jo, i no en soc especialista. I encara que ho fos, seria un error fer-ho com a visitant. Però vull esmentar aquí un parell de coses. Primer, no ser Espanya és una part de la història catalana. És a dir, una part de la història catalana és la resistència a l'ús d'«espanyol» com a terme inclusiu, que no dona espai a una identitat separada. Aquesta oposició ve d'una política d'expansió de l'Estat espanyol, en el passat i ara, però també té una mena de ressonància cultural. Per tant, pot ser que determinades polítiques i

guerres castellanques en determinades èpoques hagin tingut un paper molt important en la consciència i la història nacional catalana. Hi ha una raó per la qual Josep Irla fou president a l'exili, i no pas aquí. Per tant, aquesta característica és només una dimensió. Catalunya no existeix només per no ser Espanya, oi? No es defineix simplement per un negatiu, el que no som. Així doncs, el factor castellà pot configurar la identitat catalana, però aquesta no consisteix només a no ser castellana. Hi ha moltes maneres de no ser castellans. Ja sabeu que els bascs no són castellans, i els catalans no són bascs. Aleshores, què passa? Doncs, hi ha una qüestió d'identitat positiva.

El «38% no és Catalunya»,² ja coneixeu la referència al vot particular i a les eleccions, però de seguida es planteja la pregunta: qui parla pel país? Les veus que tenen més influència, per sobre de les veus d'altres? El país no té una manera de parlar

² En referència a un cartell d'una manifestació espanyolista el 8 d'octubre del 2017 després del referèndum d'independència de l'1 d'octubre, que exposava que el 38% de vots "Sí" al referèndum sobre el total de la població —haguessin votat o no— no representava el pensar de tot el país.

per tots alhora, per a tothom. Pots fer una gran manifestació i omplir una plaça, i encara que hi ha gent diversa cridant, això no és tota la població, perquè hi ha molta gent fora. Gent que està a d'altres llocs, que no han vingut a la ciutat per participar a la manifestació, hi estiguin a favor o en contra. A més, la relació entre el camp i la ciutat no és d'identitat perfecta; és a dir, no tothom se sent català d'exactament igual forma, visquin on visquin.

Sobre la idea d'aquesta comunitat, hi ha connexions i influències internacionals. Això no és només [un tema] català. La influència francesa i l'impacte de la Revolució Francesa en el pensament sobre la identitat nacional, l'autogovern i l'autonomia, i el poble sobirà, és molt gran.

Què és el nacionalisme, doncs, quan diem que persisteix en l'era global? En general no hi ha una resposta fàcil. És el que un filòsof va anomenar «una qüestió essencialment controvertida». Això no significa només que la gent ho discuteix molt. Vol dir que no hi ha manera de resoldre la discussió que no violenti una posició o una altra i, per tant, si es pensa en

La influència francesa i l'impacte de la Revolució Francesa en el pensament sobre la identitat nacional, l'autogovern i l'autonomia és molt gran

com s'estableix el que és el nacionalisme d'una manera que no perjudiqui les opinions d'algú sobre el que significa per a ells. És per tant, molt difícil. No hi ha cap denominador comú únic que delimiti clarament què és nacionalisme i no introdueixi d'altres qüestions. Per tant, cada resolució a la pregunta —què és el nacionalisme?— introdueix una mena de prejudici contra els valors d'algú, sobre algú i què li importa el seu país i la seva nació.

S'ha d'acceptar certa ambigüitat. I en relació amb la literatura acadèmica sobre el nacionalisme, s'ha de reconèixer que hi ha algunes falses opcions binàries. Aquestes idees del nacionalisme ètnic versus el cívica, o el cultural versus el polític, impliquen que hi ha un món en què alguns pobles són totalment culturals i d'altres són totalment polítics. Aquestes idees es van forjar al segle XX en gran part comparant Alemanya i França, intentant veure quina era la diferència en aquests dos casos. Van dominar gran part de la història europea a principis del segle XX. Però és una idea fal·laç. La idea del nacionalisme ètnic és que per formar part d'una nació cal compartir cos-

tums, potser fins i tot l'ascendència històrica, però és molt difícil resoldre això d'una manera perfecta. Fins on retrocedeixes? Vaig ser una vegada en un museu a Suècia que tenia una mostra de troballes arqueològiques prehistòriques. I s'insistia a informar que un objecte era suec, i un altre noruec, i coses així. No existien ni Suècia ni Noruega. Suècia i Noruega s'inventen amb el pas del temps... i després les troballes arqueològiques es troben en un país o l'altre.

Es pot dir que hi ha una relació diferent entre molts dels llocs on es va estendre l'Imperi romà, i on no ho va fer, però aleshores no eren necessàriament exactament els territoris o les unitats territorials que són ara. De tota manera, la qüestió és que es pot tenir avantpassats comuns —encara que la descendència no funcioni perfectament—; es pot tenir una llengua comuna; menjar comú; diverses maneres en què ens sentim part d'un grup ètnic; i que tot plegat és una versió significativa del que sentim conjuntament.

I és un error, al meu entendre, pensar que tot això té bases biològiques. És a dir, les versions racistes no són

només discutibles, que crec que ho són, sinó que probablement estan equivocades. No és història. Altra cosa són les qüestions com el menjar i la cultura, els gustos, aquests tenen sentit. La història comuna importa. Així que existeix un cert factor ètnic.

D'altra banda, la idea cívica vol dir que es valora la democràcia, la inclusió i les institucions polítiques. Per tant, m'atreviré a dir quelcom molt específic de Catalunya: si només fos una qüestió d'ètnia, Catalunya no existiria. No perquè no hi hagi quelcom compartit en termes ètnics, sinó perquè la lluita que ha contribuït a conformar Catalunya ha estat una lluita per les institucions comunes. La lluita que va donar forma a la Guerra Civil espanyola no va ser només una lluita ètnica. Va ser d'alguna manera una lluita sobre quina mena d'institucions hauríem de tenir. I així figures com en Josep Irla formen part d'una lluita per quina mena d'institucions ens uneixen com a catalans. Què significa el govern per a nosaltres?

Per tant, tot plegat és un aiguabarreig. I el que vull destacar amb això

A la majoria dels països es pot trobar alguna figura ignominiosament feixista que sigui nacionalista. Però això no desacredita tot el país

és que no es pot posar tot el que és bo a una banda i tot el que és dolent a l'altra, sinó que s'ha de mirar la barreja i, per tant, s'ha d'assumir aquest repte. Al meu país, on el nacionalisme significa coses diferents per a cada persona, defenso tractar que signifiqui les coses bones quan ens enfrontem a decisions conjuntes. Això vol dir que a la majoria dels països es pot trobar alguna figura ignominiosament feixista que sigui nacionalista. Però això no desacredita tot el país, sinó que assenyalava una realitat que cal abordar. Així que sempre la visió ètnica i la cívica es donen sempre de manera conjunta, amb una mica de cadascuna. I encara hi ha més dimensions i variables, maneres en què les nacions es diferencien entre si.

Diem que les nacions i el nacionalisme persisteixen. Parlem de compromís amb una tradició cultural duradora? Sí, en la majoria dels casos, molt decididament en el cas català. Però alhora amb el reconeixement que la tradició cultural ha experimentat més d'una vegada alguna mena de renovació. És evident que hi ha èpoques de creativitat cultural important, d'èpoques en què

la continuïtat es va constrènyer, períodes en què hi ha una renovació, fins i tot per la llengua, per recuperar-la i fer-la reviure de nou. I sempre és una qüestió de llengua, i és la qüestió avui. Com els anirà als catalans, o qualsevol altre, fer que la seva llengua comuna visqui com a part de la vida de la gent, en lloc d'aprendre's simbòlicament com a part de la seva lleialtat política o educació cívica?

Hi ha una gran qüestió, el punt de vista de si la nació ha de ser congruent amb l'estat. Fem servir en anglès, la paraula nation-state [estat nació], el terme, amb un guionet que els connecta, 3 aquesta petita línia, guionet-estat. Aquest guionet fa molt, perquè apunta a la idea que tots dos han de coincidir, que hi hauria d'haver una correspondència perfecta entre la nació i l'estat. Però és una idea, un projecte; gairebé mai és la realitat exacta. Normalment hi ha complexitat. Així que no ens adrecem als suïssos i els diem «No hi ha nació suïssa! Vosaltres no existiu!». Diem, «d'acord, és una nació multinacional, és quelcom complicat, parlem

llengües diferents, teniu cultures diverses, però també teniu institucions comunes, ho reconec». Hi ha diferents maneres de resoldre-ho. Un cert nivell de cohesió integradora és important. La uniformitat perfecta... no passa mai, i no sembla gaire atractiva si és que passa. Tenim una altra dimensió de la nació; una identificació del jo amb la nació. Podem ser qui som, si la nostra nació no existeix, si no podem formar-ne part? Potser és una part molt important de qui som.

Potser fins i tot no hi pensem gaire fins que no passa alguna cosa, i llavors... hi pensem. O sou com jo, i et cries als EUA, on durant molt de temps quan era jove pensava que tot els EUA era el món sencer. I fins que no vas a un altre país, no t'adones que no tothom és nord-americà. Que les coses són diferents a llocs de fora. I, tanmateix, he d'admetre que soc nord-americà. Quan vaig anar a estudiar a Anglaterra, hi havia tota una mena d'estudiant nord-americà que intentava adoptar l'accent i passar per britànic mentre estudiaven allà. I malgrat que fessin això, no deixaven de ser nord-americans. Aquesta identificació d'un mateix

3 En referència al concepte en anglès, en català s'escriu sense guió.

El «nacionalisme metodològic» no és només un mètode: és una forma en què representem el món

amb la nació és molt important. Per què està disposada la gent a apuntar-se a l'exèrcit i morir o matar a les guerres? Morir i matar són coses difícils de fer per la majoria de la gent. I, tanmateix, la gent s'hi identifica de manera realment enèrgica. Però de vegades, la gent també prioritza altres lleialtats o identitats. Prioritzen el seu partit, o la seva comunitat per damunt del conjunt nacional. O eleven la nació pròpia per damunt de les altres. Aquesta és una de les coses més habituals quan la gent es refereix a nacionalisme. És a dir, «la meva és realment fabulosa, i la teva només està bé!» Aquesta és la mena de competència de les cançons a l'Eurovisió. Però també poden dir coses com «la meva nació hauria de dominar i la teva hauria d'estar subordinada». I molts dels referents intuïtius que la gent té al cap quan sent nacionalisme és aquesta, una referència de dominació.

Hi ha diverses maneres en què el nacionalisme persisteix en una època de globalització, i per exemple inclou el que el sociòleg Ulrich Beck ha anomenat «nacionalisme metodològic». No és només un mètode: és una forma en què representem el món

mitjançant estadístiques, mapes o gràfics en que la unitat d'anàlisi per defecte és l'estat-nació, de manera que es fa difícil explicar el que passa al món sense reproduir la noció de nació. Potser a vegades es fa de forma inconscient, però quants cops no heu dit allò de què «sempre posen l'Estat espanyol i no posen Catalunya a la llista, per què és això?». Doncs perquè el Banc Mundial o altres organitzacions estan reproduint un cert tipus de consciència nacional, que encaixa amb certes llistes de nacions. O per exemple, de nou, els mapes: els territoris que hi apareixen tenen fronteres al seu voltant. Tots els estats tenen un color comú. Per exemple, l'Estat espanyol pot aparèixer amb un groc més fosc; Polònia amb un groc més clar. Però això crea una imatge d'uniformitat i límits que està en desacord amb la complexitat de la realitat. Reprodueix la noció tàcita de nació, de manera que fins i tot si dius, «en realitat hi hauria de ser Catalunya aquí», potser en canvi acceptes casualment que «és clar, França és només França», i que no hi ha cap cas semblant al de Catalunya allà: que els occitans no tenen cap mena d'argument per ser inclosos a llistats com els del Banc Mundial.

Hi ha el que s'ha anomenat símbols banals del nacionalisme, que el reproduïxen. Les banderes, les desfilades, els segells de correus. Sí, és clar que hi ha una història postal catalana. Hi havia segells carlins catalans el segle XIX. Durant l'època de la Guerra Civil hi va haver diversos esforços enfrontats per produir segells catalans, que de vegades eren segells d'una Catalunya reivindicada, de vegades eren segells d'un partit determinat i la seva visió de Catalunya, i de vegades segells d'una organització voluntària concreta i la seva manera de funcionar. Aquests fets ens donen una pista de com funcionen les nacions. O simplement ens suggereix el poder d'aquests símbols, i després el poder que poden tenir, de vegades de manera creativa i útil, però sovint de manera opressiva.

I en el rerefons hi ha el fet que les nacions no existeixen de manera natural. El món no es va crear així. Les nacions s'havien de crear històricament. S'havien de posar totes aquelles fronteres. N'hi ha moltes. S'han negociat. Hi ha raons per les quals, per exemple, en algunes parts del món, no hi ha ni una línia recta

Les migracions formen part d'un flux de persones, que connecta diferents parts del món, que està remodelant les cultures i que està refent qui som el «nosaltres»

pel que fa a les fronteres nacionals, mentre que en altres parts del món són totes línies rectes.

La resposta breu és que si una nació va créixer més o menys orgànicament, probablement no hi haurà línies rectes, però si unes potències colonials europees van decidir les fronteres, segurament hi haurà línies rectes. I tot això es produeix al llarg d'una llarga història, la qual cosa no vol dir que la gent no senti intensament com si fos l'única manera de viure la seva vida, i com si fos natural. Hi ha molts conflictes per això, i no tractaré d'explicar la història del conflicte de Síria o el de Gaza, ni cap altre conflicte. Només diré que en el nostre temps present estem reconstruint nacions i fronteres nacionals. Ara mateix. I el «nosaltres» és un «nosaltres» complicat. Qui fa la reconstrucció? Qui lluita a les batalles, es guanyin o es perdin? Qui ho aprova en la diversa mena d'entorns internacionals?

Les migracions també estan remodelant el món. I les migracions són realment tan reals com les nacions. Un dels efectes d'aquells mapes, amb les fronteres dures i els colors

clars, és fer pensar que la nació, des d'una òptica de l'estat nació, és real. I la migració és quelcom que mou gent d'un lloc a un altre afectant l'estat nació. Les migracions són reals. Es mantenen durant períodes de temps molt llargs a la història. Tenen pautes.

Molta gent viu tota la seva vida en una migració. No només pugen a un avió i van d'un lloc a un altre. Les migracions formen part d'un flux de persones, que connecta diferents parts del món, que està remodelant les cultures i que està refent qui som el «nosaltres». Per tant, seria una dissertació diferent i no hi entraré, però si diem, d'acord, per a qualsevol país europeu, inclosa Catalunya, quin és la migració que va fer possible aquest país durant milers d'anys? Però, també durant un període més recent? Què responem? Com va això? Quin nivell de geografia, de pressió per qüestions econòmiques, de pressió per qüestions polítiques, de refugiats de guerres, d'intervencions de països estrangers que van expulsar la gent? Com afecta això a la identitat nacional? Quin és el patró que va donar-hi forma i com ho vivia la gent? Quin fenomen migratori va formar

les nacions tal i com les entenem? Si poguéssim retrocedir en el temps als dies de la Guerra Civil veuríem la guerra, és clar, i n'aprendríem. Veuríem la lluita per Catalunya, i hi veuríem una certa solidaritat. Hi veuríem les diferents polítiques, hi veuríem fluxos de refugiats, que formen part igualment inextricable d'aquesta història. Refugiats, doncs, però també migrants econòmics, perquè també hi ha la pressió per emigrar procedent de l'ocupació, de la demografia... Davant d'aquestes migracions hi ha gent que treballa per tractar d'afrontar-ho. I potser ho tracten de manera humanitària, però també pot ser que hi hagi gent que no ho facin així. També poden triar no pas la humanitat bàsica sinó el mur, o optar per no salvar la gent del Mediterrani. N'hem vist exemples d'això. Per tant, hi ha aquestes històries que també formen part de les realitats a llarg termini i que configuren la nació. I es pot afrontar tot plegat de moltes maneres diferents. I hi ha altres crisis de tota mena. Quan diem que hi ha moltes coses que són realment preocupants al món, com deia al principi, la nació forma part de com intentem cercar certa seguretat davant de la preocupació.

Per exemple, el canvi climàtic. Pen-seu-hi, no hi ha cap solució nacional al canvi climàtic. Es pot tenir un millor programa de reciclatge i un programa de recollida d'escombraries i altres programes, com gairebé qualsevol altra ciutat o país del món, però em temo que no resoldrà per si sol el problema del canvi climàtic. No hi ha una manera local de resoldre un problema global, però sí que hi ha maneres locals de formar part de la solució o empitjorar-la, i això importa. També per fer front a la seguretat internacional i al terrorisme. Hi ha mapes on es mostren els esforços que es fan contra el ciberterrorisme, on es visualitzen tots els atacs a Internet que es duen a terme en un sol dia. Això és una preocupació. Tenim un munt de problemes diferents que són justificadament preocupants i ens recorden que aquests mapes estàndard, de fronteres i colors, transmeten una falsa sensació de seguretat. El món sembla molt més estable i tranquil en aquests mapes del que realment és, si comenceu a tenir en compte el que està passant.

Doncs què està passant avui? Bé, els EUA s'estan plantejant ocupar Groenlàndia, per si no us n'heu assaben-

tat. Ara bé, aquesta és en realitat una idea antiga. S'ha anat contemplant, ara i adés, des de fa 150 anys. Què n'hem de pensar? Què passa amb els EUA? Què passa amb el nostre nou president? En el seu primer dia al càrrec i durant la campanya, ha dit que pensava ocupar Groenlàndia. I segons ell, Canadà també hauria de ser un estat nord-americà, però hauríem de construir un mur entre nosaltres i Mèxic —no els ha ofert pas fer-los estat dels EUA a ells. I doncs, què està passant? El que està passant és, en part, el desenvolupament d'una manera de pensar diferent de la mena d'ordre internacional que ha existit durant dècades, després de la Segona Guerra Mundial, en què diversos països del món, autoconcebuts com estats nació, es van unir en el marc de les Nacions Unides l'ONU i altres institucions, i van proclamar que elaborarien regles per fer front als nostres conflictes globals de manera que no impliquessin més guerres. No ho van fer perfectament. No ha reeixit del tot. Hem tingut conflictes. Hem tingut guerres al Tercer Món i a altres escenaris internacionals. Però val la pena aturar-se a reflexionar. La guerra entre estats al continent

europeu no ha estat contínua. Es va aturar un temps i ha tornat a començar de nou. Hi ha un retorn a l'era de l'imperi? La qüestió és que a l'escenari europeu bàsicament hi havia imperis: dos imperis dels Habsburg a Europa, l'Imperi rus, l'Imperi otomà i l'Imperi persa. Hi va haver una gran negociació entre imperis. I Roma i la Xina, en diferents moments. Així doncs, tornem a aquella situació en què el significat de «nació» sigui un poble que viu en algun lloc en relació amb un imperi? Sense ser totalment autònoms i amb autogovern?

És un retorn a aquella versió del nacionalisme en què certs països sentien que s'estaven fent més forts, reeixint més a ocupar el territori dels altres? Molts dels països d'aquest mapa tenen la forma que tenen perquè van conquerir la resta. Fins i tot la Xina, de la qual sovint pensem «és antiga, sempre ha estat la Xina», no sempre va ser la Xina que coneixem avui. Els primers regnes de la Xina, fins i tot el regne Han, el que més configura la identitat de l'ètnia Han de la Xina, eren molt petits. Van haver de conquerir-se els uns als altres al seu voltant per poder fer la Xina més gran i, finalment, conquerir Xinji-

Algunes versions del nacionalisme es refereixen a ser forts militarment per poder defensar-se dels forasters

ang o el Tibet i altres llocs. Per tant, hi ha un procés per compondre aquests grans espais. Sovint és un procés poc atractiu, de conflicte i conquesta. I llarg. I algunes versions del nacionalisme parlen de ser forts militarment per poder defensar-se dels forasters, guanyar guerres i ocupar-los. És això el que passa amb Groenlàndia? Es tracta de riquesa econòmica? Trump pensa «nosaltres som els més grans i els més rics. Així, per descomptat, la petita Dinamarca ens hauria de vendre Groenlàndia». N'hi ha alguns que pensen que Dinamarca va perdre la seva oportunitat, i que ara Donald Trump l'aprofitarà. «Haurien d'haver pres els diners quan van tenir l'oportunitat de cobrar» pensen. Però així no és com la majoria de la gent, inclosos els danesos, pensa en relació amb el seu país.

I també hi ha la qüestió dels groenlandesos. Ara Groenlàndia és una possessió danesa. És necessari que Donald Trump tracti amb Dinamarca sobre Groenlàndia? Què passa amb la gent que viu a Groenlàndia? Quin és el seu paper en tot això? I no responc a la pregunta —encara que, francament, en aquest conflicte soc nacionalista groenlandès. Suggerixo que és una pregunta a la qual no tenim resposta,

i això és el que hem de resoldre en els afers internacionals avui. Com es fan aquestes reestructuracions geopolítiques? Permeteu-me plantejar una qüestió més sobre Groenlàndia abans de continuar, i és per què li importa a Donald Trump? Donald Trump nega el canvi climàtic, dient que realment no és un gran problema. I el motiu pel qual es preocupa per Groenlàndia és perquè sap què està passant, i està obrint vies navegables àrtiques que canviaran la manera com es mouen les coses al món.

Es poden construir ferrocarrils a través d'Àsia. Però si existeix l'escalfament global, es pot adaptar-s'hi i moure's per mar. La Xina es dedica a reunificar tot el continent asiàtic, inclòs el petit racó d'Àsia anomenat Europa, amb una gran fórmula: rutes majoritàriament per l'interior, amb alguna activitat costanera. Però també hi ha rutes potencials per l'Àrtic que posen Groenlàndia al centre de la qüestió. Perquè amb prou escalfament global podria canviar el transport marítim internacional. Podrien canviar les condicions de seguretat de les forces navals. I per tant, tot això torna a estar sobre la taula i es respon no només en termes d'acords

globals. Fa dècades que es demana un acord global sobre l'Àrtic, i els països implicats no han pogut sortir mai de la sala de reunions amb un acord. I així, potser es decidirà per la força econòmica o militar. Per tant, és en aquest marc que hi ha un ressorgiment del nacionalisme. És difícil d'eludir. I així trobem maneres de dir essencialment que hem perdut la fe en l'ordre internacional. Volem ser forts. Volem defensar-nos. Volem solidaritat. Estem units internacionalment en aquesta versió populista, i potser fins i tot tenim un nou tipus de cultura internacional de nacionalisme de dreta que uneix des de música black-metal, la religió i una varietat de pensadors que es remunta a Julius Evola, o més endavant a Steve Bannon o Aleksandr Dugin. Però no té per què ser així. Certament, s'ofereix aquest mena de nacionalisme. Té molta força, i la seva victòria no és una conclusió prèvia. Però n'hi pot haver d'altres. Depèn de nosaltres esbrinar si hi ha millors versions d'un nou ordre mundial. Potser no hi ha cap altra opció a que el món canviï, però sí que tenim capacitat d'elecció sobre com canviar-lo.

Gràcies. ■